

ЗАСТРАХОВАНЕ НА БАНКОВИ ДЕПОЗИТИ

В статията се акцентира върху актуалността на въпросите за депозитното застраховане в условията на неопределена пазарна среда. Разгледани са взаимоотношенията “банка – клиент - застраховател” при доброволното застраховане на банкови депозити. Анализирани са особеностите и проблемите на депозитното застраховане в България. Разкрити са състоянието и условията за развитие на депозитното застраховане на националния финансов и застрахователен пазар.

JEL: G21; G22

Депозитното застраховане е необходим елемент в системата за гарантиране на банковите депозити. Застраховането на последните цели предотвратяването на масовото изтегляне на суми от банките в периоди на кризи в банковата система и защитава вложителите от загуби. Във връзка с това значението на въпросите за застраховането на депозитите се увеличава в условията на пазарна икономика и при засилването на междубанковата конкуренция. Актуалността на проблема за гарантирането на вложенията на спестителите и недостатъчното развитие на доброволното депозитно застраховане в страната логично поражда потребността от:

- изясняване на необходимостта, същността и значението на застраховането на банкови депозити;
- разглеждане на взаимоотношенията между субектите при провеждане на депозитното застраховане;
- анализиране на особеностите при провеждането на депозитното застраховане;
- разкриване на проблемите и перспективите в развитието на депозитното застраховане.

Базови характеристики на застраховането на банкови депозити

Развитието на банковата система в условията на пазарна икономика е съпроводено с проявлението на различни видове рискове, които ежедневно съпътстват нормалното осъществяване на банковите операции. Стабилността на банковата система се влияе от такива рискови фактори, като: намаляване темповете на растеж на пазара на недвижимо имущество, увеличаване броя на фалиралите предприятия и фирми, несигурност на икономическото състояние на дебитора в контекста на забавен икономически растеж и др.¹

¹ Banque et assurance dans les annee 90: un paysage en recomposition. – Problemes economiques, 1993, N 2.312, p.4.

По правило равнището на общия риск на банката се определя и непрекъснато се изменя от влиянието и динамичните промени на отделни банкови рискове. Тези рискове се категоризират според различни признаци и почти не е възможно да се обхванат в стройна структурна класификация. За целите на изследването това не е и необходимо. Трябва да се подчертае обаче, че най-общо банковите рискове се делят на две основни групи:²

- външни - геофизически, политически, социални, конкурентни, законодателни и др.;
- вътрешни - кредитен, валутен, ликвиден, риск по формиране на депозитите и др.

Въпросите на *риска по формиране на банковите депозити* и на включването му в застрахователната отговорност имат нарастващо значение не само за банките, но и за застрахователните дружества.

По своята същност (както е известно) *банковите депозити* са основен финансов инструмент, в който икономическите агенти инвестират паричните си средства. Те представляват "парични суми, внесени за съхранение в кредитен (влогов) институт, за които вложителите получават лихва".³ Депозитите могат да бъдат още под формата на ценни книжа (облигации, акции) или други ценности, предадени на съхранение във влогов или кредитен институт.

На този фон може да се посочи, че *депозитното застраховане* е вид застраховане, "осигуряващо компенсация на притежателите на влогове във финансови институции при невъзможност на банката да ги изплаща".⁴

В исторически аспект първоначално застраховането на депозитите е въведено в САЩ през 1933 г. През периода 1929-1933 г., когато много вложители в търговски банки губят своите спестявания след поредица от банкови банкрути по времето на Голямата депресия, в САЩ се изгражда система за общофедерално застраховане на банковите депозити, респ. създава се Федерална корпорация за застраховане на депозитите (Federal Deposit Insurance Corporation - F.D.I.C.). Тя осигурява защита на вложителите в банките-членки на Федералната резервна система и в други банки, присъединили се към Корпорацията.⁵ В този период България не изостава в това отношение и през 1930 г. XXII обикновено народно събрание гласува и приема Закон за защита на влоговете. По-късно през 70-те и 80-те години на XX век депозитното застраховане се появява и развива в Европа, Япония, Канада и други страни.

² Соколинская, Н.Э. Стратегия управления банковскими рисками. – Бухгалтерский учет, 1994, N 12, 13-19.

³ Финасова и кредитна енциклопедия. Том 1, Варна, 1981, с.382.

⁴ Банък, Г., У. Мансър. Световен речник по финанси. Бургас, "Делфин прес", 1991, с. 76.

⁵ Велкова, С. Система за гарантиране на влоговете. – Банков преглед, 1992, N 3, с. 22.

Популярността на застраховането на банкови депозити в България се увеличава в периоди на криза в банковата система, особено през 1994-1997 г., когато е характерно масово обявяване на банки в несъстоятелност. Въпреки това слабият интерес от страна на банките към депозитното застраховане се оказва причина за недостатъчното развитие на този вид застраховане у нас.

Функционирането на банковите институции при пазарна икономика обаче е съществена предпоставка за постепенното увеличаване на търсенето на застраховките на депозитите през последните няколко години. *Необходимостта* от такова застраховане се проявява в следните *насоки*:

- засилване на сътрудничеството между банки и застрахователни дружества под различни форми;
- диверсификация в банковата система от такива небанкови институции като спестовни каси, пощенски служби и др.;
- нестабилност на банките и увеличаване на банковите фалити в периоди на криза в банковата система;
- разширяване спектъра от застрахователни продукти, предлагани от застрахователните дружества;
- поява на нови информационни технологии и стремеж към разширяване на финансовите услуги;
- изграждане на стратегии за сигурност в банковата система и осъзнаване на необходимостта и икономическата полза от депозитното застраховане;
- използване на постиженията на чуждия опит в областта на застраховането на банковите депозити.

По своята *природа* депозитното застраховане е необходим гарант в пазарните условия за защита на банковите депозити на вложителите. То е основен, класически начин за гарантиране нормалното осъществяване на банковата дейност, респ. за минимизиране на загубите в банките и за увеличаване на печалбите.

Всъщност провеждането на депозитното застраховане се свежда до постигането на няколко *основни цели*:

- *Стабилизиране на финансовата система на страната.* Като елемент от финансово-кредитната система застраховането, и по-специално депозитното е фактор за стабилизиране на паричното обръщение на страната. По косвен път то влияе върху понижаването на инфлацията и стабилизирането на курса на лева спрямо чуждестранните валути. Освен това депозитното застраховане е фактор за стимулиране привличането на инвестиционни ресурси в националното стопанство. То по косвен път съдейства и за развитите на финансовото посредничество и за формиране на държавния бюджет.

- *Повишаване доверието на обществеността в банковите институции.* Както беше споменато, застраховането на банковите депозити осигурява закрила на вложителите, като застрахователят се задължава да

изплати пълния размер на гарантираните влогове в случай на банков фалит. Това дава спокойствие и сигурност на депозантите и същевременно се повишава икономическият и обществен имидж както на банката, така и на застрахователното дружество.

- *Защита интересите на вложителите и на акционерите на банката.* Депозитното застраховане гарантира осигуряване на финансовите интереси не само на депозантите, но и на акционерите. Това обикновено се постига с помощта на профилактичните мерки, които застрахователят може да приложи по отношение на банки с нестабилно финансово състояние, например: смяна на ръководството на банката, реорганизация на банката чрез сливане с друга банка, чрез предаване на активите и пасивите на неплатежоспособната банка и др.

- *Повишаване на ефективността в банковата система и постигане на стабилност в дейността на отделната банка.* Депозитното застраховане способства за осигуряване устойчивостта на банковото дело, като предотвратява паническото изтегляне на влоговете от отделните банки в случаите на криза в банковата система. Това означава, че то може да гарантира финансово отделни банки, които се оказват в състояние на неплатежоспособност. Застрахователните дружества, които провеждат депозитно застраховане, нямат интерес от банковите фалити, което води до изплащане на големи застрахователни суми на вложителите. Следователно застрахователят се стреми към поддържане на банката с помощта на различни способности още при появата на първите признаци за неплатежоспособност.

- *Засилване на контрола в банковата дейност.* Застрахователното дружество е основна институция, която може да контролира финансовото състояние и финансовите действия на банката. В тази насока контролът от страна на застрахователя се осъществява както в момента на сключване на застрахователния договор, така и през цялото времетраене на договора по доброволното депозитно застраховане. Застрахователното дружество е в правото си да взема мерки, които позволяват да се оцени финансовата устойчивост на банката. То може да прилага и някои санкции като: повишаване размера на тарифната ставка, отказ от застрахователна защита и др.

- *Мобилизиране на спестяванията в национален мащаб.* Депозитното застраховане осигурява влагането на част от временно свободните парични средства на населението в банките с оглед тяхното съхранение и управление. По този начин част от покупателната способност на населението се отклонява, отлага се за в бъдеще, което на свой ред регулира платежния баланс на страната. Целта на депозитното застраховане още е да се гарантират депозитите на вложителите, които няма да изтеглят спестяванията си дори в случаите на финансови затруднения в банката. Поради факта, че то намалява риска на вложителите, те нямат интерес да държат големи парични суми в брой, а ще ги влагат в банката. Това от своя

страна трябва да доведе до нарастване на спестяванията в банковата система като цяло.

Депозитното застраховане има нарастваща роля в развитието на банковото дело в условията на свободна конкуренция на пазара на финансови услуги. *Предназначението* на застраховането на банковите депозити се изразява ясно в следните няколко *аспекта*:

- то се очертава като двигател и регулатор на финансовите действия на банковите институции;
- представлява съществен елемент в системата на управление на банковите рискове;
- отделянето на средства за сигурност чрез застраховане на депозитите е от значение за ефективното управление на паричните средства на банката и за осъществяване на иновационни финансови действия;
- депозитното застраховане гарантира лоялността на банковите клиенти;
- осигурява спокойствието на вложителите и предотвратява “банковата паника”;
- води до по-безболезнено влияние на банковите фалити върху банковата система;
- чрез него се намалява рискът от “мултиплициране на неплатежоспособността” на банките и вероятността от т. нар. верижни банкови фалити;
- то води до понижаване на ликвидния риск на банката;
- представлява профилактична мярка за стабилизиране на социално-политическата обстановка в страната.

Взаимоотношения между субектите при провеждане на депозитното застраховане

Предлагането на застраховки на банковите депозити на застрахователния пазар за разлика от другите видове застраховане се характеризира със специфични особености. Те произтичат от спецификата на застрахователните потребности и интереси и от особеностите на взаимоотношенията между субектите, участващи в неговото провеждане.

Особеностите на взаимоотношенията между субектите при депозитното застраховане зависят предимно от характера на неговото провеждане, респ. дали е доброволен или задължителен. В практиката на различните страни този въпрос е уреден по различен начин.

Задължителен характер има депозитното застраховане в САЩ, Канада, Холандия, Турция, Великобритания, Япония и др.⁶ В тези страни функционират системи, установени по законодателен път и законодателството определя условията за провеждане на депозитното

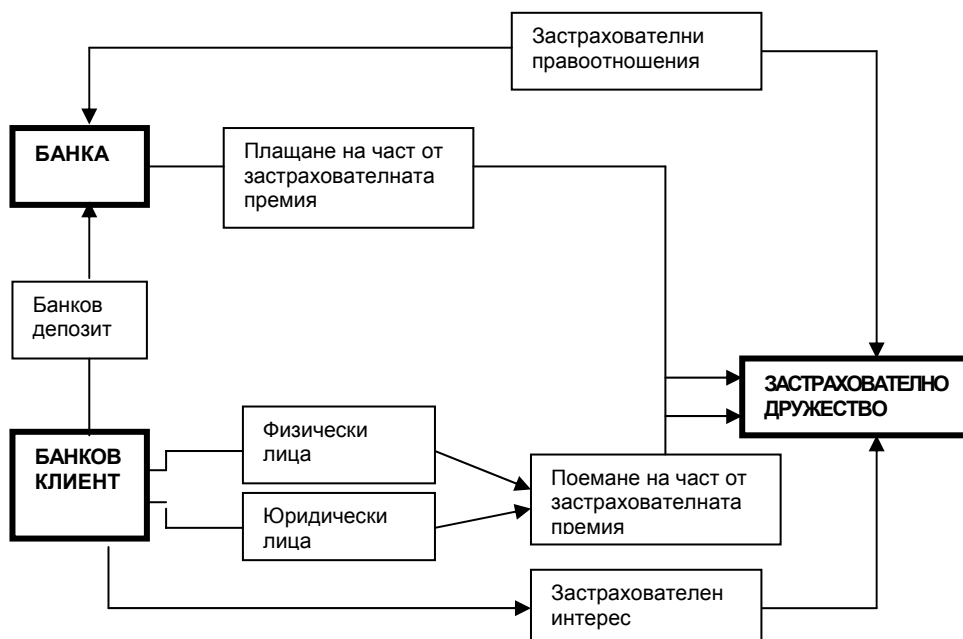
⁶ Велкова, С. Система за гарантиране на влоговете. – Банков преглед, 1992, N 3, с. 25.

застраховане, неговите обекти и субекти, механизмите за определяне на застрахователните премии и обезщетения.

Доброволен характер има депозитното застраховане в Германия, Италия и др. В този случай банката сама взема решение за участие или не в депозитното застраховане, респ. то се организира от самите банки, които правят вноски в специален фонд.⁷ В случаите на отказ от застрахователна защита обаче банката се оказва в неблагоприятна ситуация от гледна точка на конкурентоспособността.

В страните, в които се практикува задължително застраховане на депозитите, доброволното може да обхваща тези влогове, които не са защитени в рамките на задължителното и са над неговия лимит на покритие. Доброволното застраховане може да се провежда от: фондове за доброволно застраховане, създадени от самите банки; независими застрахователни дружества.

Взаимоотношенията между субектите по доброволното депозитно застраховане, провеждано от застрахователни дружества, могат да се представят схематично по следния начин:

Фигура. Връзка между субектите по доброволното застраховане на банкови депозити

⁷ Казимагомедов, А. Защита и страхование банковских депозитов в странах Западной Европы. – Банковское дело, 1996, N 8, с.37.

На фигурата е представен механизмът на провеждане на доброволното застраховане на банкови депозити, осъществявано от специализирано застрахователно дружество, което предлага застрахователна услуга на банката в полза на трети лица - вложителите.

Взаимоотношенията между субектите по доброволното депозитно застраховане могат да се регламентират с два застрахователни договора. Единият се сключва между застрахователното дружество и банката, която цели да повиши доверието на своите вложители и прави застраховка в тяхна полза. Другият може да се сключи и между застрахователното дружество и клиента на банката с оглед защита от риска "финансова несъстоятелност" на банката.

При доброволното депозитно застраховане от икономическа гледна точка реалното потребление на застраховката съвпада с момента на подписването на договора. От юридическа гледна точка обаче взаимоотношенията между страните в него се поддържат през цялото времетраене на застрахователния договор.

На този етап в България все още не е създадена ефективна система за доброволно застраховане на депозитите във влоговете и кредитните институти. Затова тук акцентът се поставя върху развитието на депозитното застраховане на базата на чуждия опит предимно в страните от Западна Европа и САЩ.

Застрахователите, които извършват операции по депозитното застраховане, могат да бъдат държавни, частни и смесени организации.

Държавните организации по правило провеждат задължително застраховане на банковите депозити. Набирането на застрахователните премии се осъществява за сметка на банките, както и за сметка на държавни средства. Такава система се прилага в САЩ, където тази дейност се извършва от Федералната корпорация за застраховането на депозитите F.D.I.C., а във Великобритания - от Фонда за защита на депозитите.

В някои страни като Германия, Франция, Люксембург с депозитно застраховане се занимават *организации в рамките на банковите асоциации*. Например в Германия то се осъществява от Фонда за застраховане на депозитите на частните банки, във Франция - от Фонда за депозитното застраховане, а в Люксембург - от Асоциацията за застраховане на депозитите.⁸

При *смесените организации* уставният капитал се формира както от органите на държавното управление, така и от търговските структури. Такава система съществува в Япония, където от 1971 г. функционира Корпорацията за застраховане на депозитите. Нейният уставен капитал е формиран от равни дялове на правителството, Японската банка и частни банки.⁹

⁸ *Канаматов, К.* Страхование банковских депозитов и АРКО. - Деньги и кредит, 1999, N 4, с. 37.

⁹ Пак там.

Застрахованите, които участват в депозитно застраховане, могат да бъдат всички дееспособни физически лица, притежаващи влогове в банков институт, а също и юридически лица. Включването на влоговете последните в механизма на депозитното застраховане по правило може да доведе до увеличаване на средствата, привлечени от търговските банки, до повишаване на инвестиционната активност на банката и до оздравяване на платежната система на страната. В случая както застрахованите физически, така и юридическите лица са едновременно клиенти и на банката, и на застрахователното дружество по доброволното застраховане на депозитите. Това логично води до увеличаване на притока от нови застраховки на застрахователното дружество, до уголемяване на застрахователните съвкупности и до адекватното развитие на депозитното застраховане.

Банката като участник в механизма на застраховането има ключова роля във взаимоотношенията “застраховател - банка - застрахован”. Независимо от характера на застраховането на депозитите - задължително или доброволно - банката е длъжна да представи пълна информация за своята дейност. Това предполага при включването ѝ в системата на депозитното застраховане да се направи пълна комплексна проверка на нейната дейност. Тази проверка включва анализ на финансовото състояние, проверка на системата за безопасност, на условията при превоз на парични средства, на условията при съхраняване на ценности и т.н. Освен това предимството на депозитното застраховане трябва да се търси и във възможността банката да включва в разчетите за необлагаемата печалба разходите за плащане на застрахователни премии за целите на застраховането на банковите депозити.

Особености на депозитното застраховане

Застраховането на банковите депозити се отличава с редица особености, които отразяват неговата специфика в сравнение с другите видове застраховане. Тези особености се отнасят до определяне на предмета, обектите и субектите на това застраховане, както и до установяването на застрахователните премии, суми и обезщетения.

Под *предмет* на депозитното застраховане трябва да се разбира паричната компенсация, която застрахователят изплаща на вложителите при реализиране на застрахователния случай. При провеждането на застраховането за *застрахователен случай* се приема банкрутът на банката в съответствие със съдебно решение. В тази ситуация застрахователят поема активите и пасивите на фалиралата банка и изплаща застрахователно обезщетение на вложителите.

Въпросите за *обектите* и *субектите* на депозитното застраховане се решават по различен начин в отделните страни. Например във Великобритания и Франция се застраховат само влоговете в национална валута, но не и тези в клоновете на банки зад граница. В Япония не се

застраховат влоговете в местни клонове на чуждестранни банки, а във Франция и Германия те се застраховат.¹⁰

В България според Закона за гарантиране на влоговете в банките се гарантират влоговете в левове и в чуждестранна валута. Законодателството у нас дава право на Фонда за гарантиране на влоговете на банките да изплаща суми по влоговете до гарантирания размер. Законът се прилага за всички банки, които са получили по установения в него ред разрешение да приемат влогове. Той се прилага и за клоновете на чуждестранни банки в страната при условие, че държавата по седалището на банката няма действаща система за гарантиране на влоговете или такава система съществува, но предвижда по-малък размер на защита от предвидения в закона, както и ако тя не обхваща клоновете на банката в чужбина.¹¹

Определянето на *застрахователната премия* по депозитното застраховане в практиката на повечето страни става диференцирано в зависимост от равнището на банковия риск, което намалява възможността за спекулативни банкови операции. При диференцирането на застрахователната премия величината на тарифната ставка се определя за всяка банка индивидуално в зависимост от показателите за ликвидност, платежоспособност и финансова устойчивост. В САЩ годишната застрахователна премия е 0.23% от средната сума на всички влогове за банки с безупречно финансово състояние, 0.31% - за проблемни банки, 0.35% - за банки с рязко влошаване на финансовото състояние и 0.5% - за тези, чиито кредитни вложения са съпроводени с повишен риск.¹²

Размерът на застрахователната премия в други страни се установява по единна скала за всички банки в процент от определена база. По правило като база служи величината на застрахования влог. Например в Япония банките плащат годишна застрахователна премия в размер 0.008% от сумата на застрахования депозит, в Германия - 0.03%, в Канада - 0.1%.¹³

При плащането на застрахователната премия по доброволните депозитни застраховки една част от нея остава за сметка на банката, която отделя средства за сигурност чрез застраховане за обезпечаване на вложителите; другата част се плаща от вложителите за сметка на по-ниска от полагащата им се лихва. Това обаче увеличава сигурността на вложените парични спестявания на депозантите в банковият институт. Определянето на частта от застрахователната премия, която трябва да поемат банката и нейните клиенти, обикновено зависи от еластичността на търсенето и предлагането.

¹⁰ *Канаматов, К. М.* Цит. съч., с. 37.

¹¹ Закон за гарантиране на влоговете на банките. - Държавен вестник, бр.49 от 1998 г., изм. бр. 73 от 1998 г., доп., бр. 153 от 1998 г., бр. 155 от 1998 г., бр. 54 от 1999 г., чл. 3, ал. 1 и ал. 2.

¹² *Канаматов, К. М.* Цит. съч., с. 37.

¹³ Пак там.

Застрахователната сума определя обема на застрахователната отговорност и лимитира нейната горна граница. В практиката на повечето страни се фиксира максимална граница (застрахователен лимит), над която вложителите остават незащитени. Например във Великобритания максималният размер на лимита е 30 хил. щ. дол., в Люксембург - 25 хил. германски марки, а други страни като Германия се прилага диференциране на застрахователната сума в зависимост от размера на влога.¹⁴

Изплащането на *застрахователно обезщетение* на вложителите при реализиране на застрахователния случай е ограничено в рамките на определените застрахователни суми.

Преди потребяването на доброволна застраховка на банковите депозити застрахованите банки или вложители трябва да бъдат запознати с условията и срока за влизане на договора в сила, с възможностите за неговото прекратяване, с реда за изменения на първоначалните условия на договора, за разрешаване на спорове и други условия. Следователно страните в застрахователния договор по доброволното депозитно застраховане трябва да ползват и изпълняват съответните права и задължения, заложи в неговите клаузи.

Проблеми и перспективи в развитието на депозитното застраховане

Прилагането на депозитното застраховане е съпроводено с някои негативни резултати. С други думи, то има известни *недостатъци*, които са свързани с проявлението на следните негативни *фактори*:

- гаранциите на депозитното застраховане намаляват бдителността на вложителите относно откриването на депозити в определена банка и относно финансовото състояние на тази банката;
- наличието на такава застраховка намалява заинтересуваността на акционерите за контрола на банката;
- установената чрез закон система за гарантиране на депозитите освобождава банката от последствията при рисковите банкови операции;
- свободното поведение на банките е съпроводено с поемане на по-големи рискове, което е предпоставка за увеличаване на риска "банкова задлъжнялост";
- информацията за текущото състояние на банката обикновено е трудно достъпна за нейните клиенти;
- липсата на прозрачност за банковите операции води до трудности в оценката на финансовото положение на банката от клиентите;
- прилагането на повсеместно депозитно застраховане създава предпоставки за дестабилизиране на финансовата система;

¹⁴ Казимагомедов, А. А. Цит. съч., 37-40.

- депозитното застраховане създава възможност за увеличаване на т. нар. регулативен риск, респ. осигуряване на власт на регулаторите и липса на застраховка срещу грешки на застрахователите.

За да се избягнат тези недостатъци, както задължителното, така и доброволното депозитно застраховане не предлагат 100-процентово гарантиране на банковите депозити. В този случай вложителят също поема част от риска при евентуален фалит на банката.

Успешното развитие на депозитното застраховане в икономиката на страната е свързано с решаването на някои *проблеми*, които могат да бъдат преодоляни, ако се даде ясен отговор на следните по-важни *въпроси*:

- Какъв е институционалният обхват на системата на депозитното застраховане, респ. кои банки участват в нея и задължително или доброволно е членството на банките?

- Лимитирано или нелимитирано застрахователно покритие осигурява системата на депозитното застраховане?

- В каква валута да бъдат застраховани банковите депозити, т.е. в национална и чужда или само в национална?

- Как се осъществява администрирането на депозитното застраховане?

- По какъв начин се извършва неговото финансиране?

- Ефективен ли е надзорът върху банковата система?

- Спазват ли се основните принципи при провеждането на депозитното застраховане?

- Има ли място доброволното депозитно застраховане в системата на гарантиране на депозитите в страната?

Отговорът на тези въпроси и решаването на проблемите, свързани с гарантирането на банковите депозити, трябва да даде по-ясна представа за тенденциите в развитието на депозитното застраховане и за неговата роля в икономиката на страната.

Системата за гарантиране на депозитите може да се основава на една схема, която обхваща всички банки и институции, осъществяващи влогонабирателна дейност, или да включва няколко специализирани схеми: за банките, за спестовните институти, за кооперативните каси и т.н. В Германия например съществува втората система, която включва следните схеми: Deposit Security Fund - за търговските банки; Savings Bank Security Fund - за спестовните институти; Credit Co-operatives Security Scheme - за кооперативните каси. В САЩ по аналогичен начин: Federal Deposit Insurance Corporation – за търговски-те банки; Federal Savings and Loan Insurance Corporation - за всички федерални спестовни и кредитни асоциации; National Credit Union Administration - за застраховане на акциите в кредитните съюзи.¹⁵

В България, в чиято финансово-кредитна система преобладават универсалните търговски банки, функционира *системата на задължително*

¹⁵ Велкова, С. Цит. съч., с. 23.

членство на банките в застрахователната схема за гарантиране на влоговете. С други думи, системата се базира на универсална схема, която обхваща всички видове банки и институции, осъществяващи влогонабирателна дейност. Този въпрос у нас се регламентира със Закона за гарантиране на влоговете в банките, който урежда създаването, функциите и дейността на Фонда за гарантиране на влоговете в банките.

По въпроса за политиката на покритие при възстановяването на депозитите в практиката на повечето страни се използва *лимитираното покритие*. Различията са обаче по отношение на границата за покритие на депозитите и в начините на определяне на лимитите - като абсолютна сума за всеки отделен депозит или във вид на скала.

В България Фондът за гарантиране на влоговете на банките изплаща застрахователни суми по влоговете на един вложител в една банка независимо от броя и размера им, както следва:¹⁶

1. За сума до 2 млн. лв. – 95%;
2. За горницата над 2 млн. лв. – 80%, но не повече от 5 млн. лв.

Според Закона за гарантиране на влоговете на банките в посочените суми се включват и начислените лихви към датата на решението на БНБ по чл. 23, ал. 1, а с чл. 3 се гарантират *влоговете в левове и в чуждестранна валута*.

Що се отнася до *администрирането на депозитната застрахователна система*, този въпрос у нас е решен със създаването на Фонда за гарантиране на влоговете на банките, който е самостоятелно юридическо лице със седалище София. Той се управлява от управителен съвет и се контролира от Сметната палата. Основните функции на Фонда са:¹⁷

- 1) определя и събира годишните премийни и встъпителните вноски от банките;
- 2) инвестира активите си съгласно чл. 22, ал. 2;
- 3) изплаща гарантираните размери на влоговете.

Финансирането на депозитното застраховане се осъществява чрез набиране на средства, необходими за организирането, поддържането, разширяването и управлението на Фонда. Източниците за набиране на средствата са:

- първоначалните (встъпителните) вноски на банките;
- годишните им премийни вноски;
- доходите от инвестиране на набраните във фонда средства;
- получените от Фонда суми от имуществото на банката в случаите на суброгация;
- други източници (заеми, дарения, чуждестранна помощ и др.).

Във връзка с това трябва да се посочи, че всяка банка в България прави годишна премийна вноска във Фонда в левове в размер 0.5% от общия

¹⁶ Закон за гарантиране на влоговете на банките, чл. 4, ал. 1 и ал. 2.

¹⁷ Пак там, чл. 8.

размер на влоговата база, определена към 31 декември на предходната година. По такъв начин плащането на премии за финансиране на депозитната застрахователна система стимулира членуващите в нея банки да наблюдават операциите на системата и да бъдат сигурни, че те са финансово стабилни и отговорни по отношение на банковата си дейност.

Средствата, набирани във Фонда, се използват само за изплащане на суми по влогове до гарантираните размери в предвидените със Закона за гарантиране на влоговете случаи, на главницата и лихвите по взетите от Фонда заеми, в случаите по чл. 18, ал. 4, както и за издръжка на дейността на Фонда.

Ефективната система за *банков надзор* се оказва най-важният стимул за спечелване на доверието на международните финансови пазари. Независимо от това обаче колко е добра системата на банковия надзор в една страна или колко високи са капиталовите стандарти, в елементите на националната мрежа за сигурност, включваща и депозитното застраховане, съществува вероятността за лоши бизнес-оценки на риска от банков фалит. Така в системата за сигурност се увеличава вероятността за реализиране на т. нар. морален риск (*dynamic moral hazard problem*).

Проявлението на последния води до понижаване на ефективността на депозитното застраховане и се изразява в това, че то прави поведението както на банките, така и на вложителите "по-малко отговорно". Вложителите, от една страна, се лишават от стимула да следят финансовото положение на банката и влагат своите средства във високо рискови финансови институции, които предлагат високи лихви и в чиято основа стоят спекулативните решения. От друга страна, застраховането на влоговете може да се окаже стимул за рискова банкова дейност. Според теорията и практиката именно проблемът за "моралния" риск в значителна степен допринася за проявлението на системните банкови кризи през последните две десетилетия.¹⁸

Световният опит показва, че най-добрите практики при прилагането на депозитните застрахователни системи са свързани със спазването на следните основни *принципи*:¹⁹

- осигуряване на правна и регулативна власт на системата;
- предоставяне на власт на националния банков надзор за вземане на своевременни оздравителни действия срещу провала на депозитните институции;
- бързо възстановяване на фалиралите банки чрез запазване на малкия размер на депозитите, покрити от застраховката на депозита;

¹⁸ *Перотти, Э., С. Фриз, К. Эггенбергер, М. Малютина.* Гарантирование банковских депозитов: мировая практика и российские проблемы. - Деньги и кредит, 2000, N 6, 47-48.

¹⁹ *Helper, R. T.* What Deposit Insurance Can and Cannot Do. - Finance & Development, 1999, N 1, p. 22.

- приемане на задължителното членство на банките в системата с цел избягване на неблагоприятното селектиране;
- бързо изплащане на суми по застрахованите депозити в случаи на банкови фалити;
- определяне на застрахователните премии, адаптирани в най-голяма степен към риска от банков фалит;
- гарантиране на независимостта на депозитната застрахователна агенция (фонд или независимо застрахователно дружество).

Ефективното *доброволно застраховане на банковите депозити* е ключов момент в добре изградената и функционираща система за тяхното гарантиране. Слабото развитие на доброволното депозитно застраховане обаче се дължи на влошените социално-икономически условия, в които се развиват страните в преход към пазарна икономика, вкл. и България, на липсата на опит и традиции на застрахователите, както и на слабото сътрудничество между банки и застрахователни дружества в това отношение.

Недостатъчното развитие на застраховането на банковите депозити се определя и от сериозния риск, на който се излагат застрахователите, предлагащи такъв специфичен вид застраховане. Световният опит сочи, че редица застрахователи, специализирани в депозитното застраховане, се оттеглят от този бранш. Например във Великобритания и Германия застрахователните дружества се отказват от масовото предлагане на застраховки на депозитите.

За застрахователните дружества проблемите произтичат от трудностите в оценката на степента на риска при банковите сделки. В този смисъл не е изключено при едно незадълбочено предварително проучване дружеството да бъде изправено пред вероятността за фалит вследствие фалита на банката.

От гледна точка на застрахователното дружество предлагането на застраховки на банкови депозити трябва да бъде свързано с прецизни предварителни анализи по отношение на рисковата ситуация на банката, която желае да застрахова депозитите на своите клиенти. Информацията, която застрахователят набира, трябва да бъде достатъчна по количество и качество и да съдържа изчерпателни данни за:

- клиентите - брой на вложителите, размер на депозитите, движение по сметките и др.;
- акционерите - брой, разпределение на капитала между тях и т.н.;
- банката - ликвидност, рентабилност, капиталова адекватност, сумите на краткосрочните, дългосрочните и несъбираемите кредити и др.

Целта на застрахователните дружества при поемането на риска "банков фалит" в застрахователната отговорност е да намалят във възможно най-голяма степен своя застрахователно-технически риск. В тази насока застраховането на банковите депозити се нуждае от разпределение на риска по пътя на презастраховането, с което се постига по-голяма сигурност за

застрахователното дружество. Прехвърлянето на част от отговорността чрез презастраховане по застраховките на депозитите може да се осъществява както в рамките на националния, така и на чуждите застрахователни пазари.

На базата на казаното дотук могат да се открият някои изводи за състоянието на депозитното застраховане в България:

Първо, то се намира в своя начален стадий на развитие.

Второ, наблюдава се слаб интерес от страна на банките към депозитното застраховане.

Трето, застрахователните дружества притежават малък опит и традиции в тази област, поради което трябва да се съблюдава чуждестранният опит на развитите страни.

Четвърто, налице е недостатъчен интерес и познания за ползите от доброволното депозитно застраховане от страна на вложителите на суми в банковите институции.

Пето, доброволното депозитно застраховане у нас трябва да се развива на основата на предлагане на гаранции за сигурност на вложителите за суми над лимитите, покривани от Фонда за гарантиране на влоговете.

Шесто, застрахователните дружества могат да се специализират в областта на доброволното депозитно застраховане, без това да изостря конкуренцията между застрахователите и Фонда.

Седмо, предлагането на застраховки на банковите депозити трябва да увеличи асортимента от застрахователни продукти на застрахователните дружества, което е гаранция за по-доброто изравняване на риска по същество в застрахователните съвкупности и за привличането на повече застраховани лица.

*

Проблемите на застраховането на банковите депозити са част от проблемите на сигурността в банковата система. Много от тях обаче остават нерешени. Усъвършенстването на доброволното депозитно застраховане в рамките на системата за гарантиране на влоговете в банките може да се окаже решаващ фактор за успешното развитие и просперитета на финансовата система в страната.

Поставените въпроси относно застраховането на банковите депозити обаче не изчерпват изследваната проблематика. Целта ни е да се провокират мениджърите на застрахователните дружества относно вземането на адекватни решения в тази област.

5.IV.2001 г.